

MÚLTMENTŐ

A HOSSZÚHETÉNYI HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYESÜLET KIADVÁNYA

Hajrá Hetény!

Az egyének közti versengés, vagy a bandák, csoportok, csapatok közt zajló szabályok szerinti vetélkedés egyidős az emberiséggel. A falusi gyerekek, fiatal felnőttek által gyakorolt népi játékok, sportjátékok nagy része a csoportban való összetartozást, az együtt küzdés élményét adta.

Előfordult, hogy a falu különböző részein lakó legények, leányok vetélkedése közben szólt a csúfolódás, felharsant a biztatás, de nagy valószínűséggel pl. a "Hajrá Hetény!", mint a településszintű összetartozásnak a megnyilvánulása, csak akkor hangzott el, amikor a mai értelem-

ben vett sportélet kezdett kialakulni a falvakban, így Hosszúhetényben is.

Íratlan, mindenki által elfogadott szabályai voltak a népi játékoknak, népi sportjátékoknak is, de a fair play, a sport alapja és szabályai Angliában a 19. században alakultak ki és a polgárosodással terjedtek el Európában. A sportvetélkedők az arisztokrácia, a nagy- és kispolgárság, valamint az ipari munkásság közvetítésével csak lassan váltották fel vidéken a fokozatosan elhaló népi játékszokásokat..

(folytatás 3. oldalon)

MÚLTMENTŐ

“Aki megírja szülőföldje történetét, az nagyobb és értékesebb munkát végez, mintha egyetlen történelmet írna. A hűség a szülőföldhöz a legnagyobb erő a táj felemelésére.”

(Kanyar József)

Kedves Olvasó!

Bízva abban, hogy kiadványunk nem ismeretlen Önnek, szeretettel ajánlom a Múltmentő legújabb számát!

Rohanó világunkban, a sok színes magazin és az éterből felénk áramló töménytelen, özönvízszerű információ felületesség, immunissá teszi a befogadót. Remélem a most kézbevert lapok nem jutnak erre a sorsra, hanem a napi rohanás és gondok közepette, kicsit lelassítva, a felnyíló lapok élményt adnak majd és elgondolkodtatnak!

2015-ben ezer éve annak, hogy településünkről írásos adat született! Több mint ezer éve élnek elődeink itt a Zengő lábánál, generációról generációra tették dolgukat, ülték ünnepeiket. Kötelességünk megismerni, kutatni, megosztani mindazt, amit megéltek, felhalmoztak, örökül hagytak nekünk!

Az egyesület tagjaként társaimmal feladatomban érzem a helyi hagyományok ápolását, a népi együttes munkájának segítségét. Jó látni, hogy a körülöttünk élő fiatalok egyre többen kapcsolódnak be ebbe a munkába, nem csak a színpadon őrzik falunk hagyományait, éneklük népdalait. Az iskolások a tájházasként foglalkozások keretében, a nagyobb egy-egy falusi rendezvény alkalmával segítőként, rendezőként ismerkedhetnek a hagyományos falusi élet szokásaival, tárgyaival.

Bízom benne, hogy kiadványunk is egyre több fiatalnak kelti fel az érdeklődését, és segíti kötődését Hosszúhetényhez, abban az időben, amikor fiatal családok, szakemberek külföldön kénytelenek a boldogulásukat keresni!

Köszönjük Gállos Orsolya, Bognár Gyöngyvér és a pécsváradai művelődési központ munkatársainak segítségét az írásos emlékek felkutatásában. Köszönjük Bocz Zsófiának, hogy rendelkezésre bocsátotta édesapja féltve őrzött fényképeit!

Varga Antalné
elnökségi tag

Táncos könyv Hosszúhetényről

Régi táncoktató egy baranyai faluban címmel az MTA Zenetudományi Intézete gondozásában látott napvilágot a hosszúhetényi táncgyűjtéseket feldolgozó kötet. Fügedi János és Varga Sándor szerzőpáros a falunkban rögzített adatok, filmek alapján dolgozta fel Hosszúhetény táncéletét. A könyvet Szőnyi Vivien és Andrásfalvy Bertalan lektorálta. A professzor úr a hetvenes években maga is részt vett az akkori gyűjtőmunkában.

A kötet – településünk újabb büszkeségeként – hamarosan kapható lesz könyvesboltokban is. Kézíróként könyvtárunkban máris olvasható.

Kinek van még fotója, háború előtti levele, nyugtája, gazdálkodással, földdel vagy hetényi egyesületekkel kapcsolatos régi irata? Ki őriz hetényi, kisújbányai, püspökszentlászlói falurészletet ábrázoló régi fotót, rajzot, képeslapot? Van-e még valakinek dokumentuma a régi mozizásról, a sportéletről, a vendéglőkről, malmokról?

Egyesületünk szervezésében tervezett programok 2015-ben.

Február 27.

Hetényi könyvünnep

Augusztus 23.

Népviselet Napja

Szeptember 26.

Hetényi Szüret

December 31.

Óévbúcsúztató

Mi is így gondoljak...

“Az emberi jövőbe a legrövidebb út a hagyománnyal vezet. A hagyomány olyan egy társadalom és az egyes ember életében, mint a folyónak a meder: keretet szab az élet folyamának, viszont így messzebbre is lehet jutni.” (Csörgő Zoltán)

“A zene lelki táplálék és semmi mással nem pótolható. Aki nem él vele: lelki vérszegénységben él és hal. Teljes lelki élet zene nélkül nincs. Vannak a léleknek régiói, melyeket csak a zene világít be”

(Kodály Zoltán)

Tartalomból

Papp János:

Hajrá Hetény!.....3.

Bocz Ferenc:

Az első igazi bőrlabda falunkban.3.

Jakab Józsefné:

Jánosi Engel Adolf.....4.

Gállos Orsolya,

Szilvási Zoltánné:

Mesélő papírok. 10.

Kis Radó János:

Egyházközségért dogoztak13.

Egyesületünk életéből.....14.

MÚLTMENTŐ

A HOSSZÚHETÉNYI HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYESÜLET KIADVÁNYA

Székhelye:

7694 Hosszúhetény, Verseny u.9.

Telefon: 72/490-827

nepiegyuttes@hosszuheteny.hu

Szerkeszti az egyesület.

Felelős szerkesztő: Papp János

A címlapterv Marsai Ágnes munkája

Készült Pécsen, Molnár Csaba

nyomdájában

Hajrá Hetény!

Egy-egy ilyen új szokás, "hóbort" nem a helyi parasztemberek közt terjedt először, hanem inkább a faluközösségben élő iparosok, kereskedők voltak, akik behozták, üzték, népszerűsítették a paraszti élethez nem szervesen illeszkedő szokásokat, szórakozási formákat. Így lehetett ez Hosszúhetényben is.

Hosszúhetény lakossága, városi közelségének köszönhetően korán találkozhatott azokkal a tendenciákkal, melyek a modern kori sportágak – köztük a legnépszerűbb a labdarúgás – elterjedésével jártak.

A népi játékokat a folklór szakemberei tájegységek, falvak szerint felgyűjtötték. A sportágak kialakulását, fejlődését az egyetemes kultúra részeként feldolgozták, lejegyezték, ma is kutatják a sporttal foglalkozó szakemberek. Ugyanakkor egy-egy sportág megjelenését, elterjedését egy adott településen, hatását a helyi társadalomra, magának a településnek kell vizsgálnia, hiszen igazából csak számára lehet fontos.

Bocz Ferenc, aki maga is példás sportember volt, és sokat tett a helyi sportélet kiteljesedéséért, a következőket írta egy elkezdett sporttörténeti írás bevezetőjeként:

"Maradjon fenn az utókor számára azoknak a neve, akik az első sportolók, vagy sportvezetők, szervezők voltak községünkben, és munkájuk által megindult a sportélet. Tisztelettel gondolunk rájuk, mert a semmiből, lelkesedéssel, összefogással a saját és mások szórakoztatására sportpályát létesítettek, sportversenyeket szerveztek. Már sokan eltávoztak az élők sorából az első sportolók közül, de emléküik még él."

Sajnos ő sem lehet már közöttünk, nagy kár hogy nem tudta befejezni munkáját, korai halála megakadályozta ebben. Itt hagyta ránk – néhány összegyűjtött fotó és írástörredék, köztük a keretezett fenti írás mellett – a felelősséget. Azokra, akik még fel tudják idézni a régi dicsőséges napokat. Akiknek a fiókja mélyén lapul egy-egy sárgult fotó a fiatalkori sportélményekről, vagy egy sportrelikvia a hajdani versenyekről.

Ne feledjük! A húsz, harminc évvel ezelőtt történt helyi sportesemény ma már történelem! A mi falunk sporttörténelme!

A sportsiker, mint a helyi identitás kifejeződésének új színtere, feldolgozásra vár.

Papp János

Az első igazi bőrlabda falunkban

Valamikor 1924-25-ben az egyik legtekintélyesebb magyar labdarúgó csapat, az MTK játszott Pécsen. Az MTK és egyben a magyar válogatott gyúrója *Takács Béla* (beceneve: Vörös) a hosszúhetényi *Kajdy* családdal igen jó barátságban volt. Külföldi útjairól szép képeslapokat küldött Hosszúheténybe. Kajdyék is elmentek Pécsre, találkozni a kedves baráttal. Takács Béla a mérkőzés előtt azt mondta a kis tíz éves *Kajdy Jánosnak*: "A meccs végén gyere az öltözőhöz és várj meg!" Így is lett. Megjelent a híres gyúró, és egy igazi sárga, csodálatos bőrlabdát adott *Kajdy Jánosnak*. "Ez a tiéd. Rúgjátok ti is!"

"Nagyon örültem a labdának. Hazavittem. Ez volt első igazi "football" Hosszúhetényben. A barátaimmal először a kertekben rúgdáltuk. Letapostuk a füvet ezért hamarosan elzavartak bennünket. A lóvásártéren játszottunk tovább. Hamarosan annyian lettünk, hogy két csapatot alakítottunk és két kapura játszottunk. Sajnos kapunk nem volt, azt a földre rakott két kabát helyettesítette. A szabályokat sem ismertük teljesen, csak az ellenfél kapuja felé rúgtuk a labdát." (*Kajdy János*)

Vasárnap délután kedvelt szórakozás lett a "foci." Egyre többen lettek a vásártéren. Aki nem rúgta a labdát, az nézte. A pattogó labda, a botladozó, gyakran eleső játékosok új élményt nyújtottak a nézőknek. Hamarosan annyi ügyes játékos lett, hogy idegen ellenfelet is kerestek a szomszéd faluban. Felszerelés is kellett, mert egyforma színű mezben, nadrágban illett megjelenni mérkőzésen. Patronálók: a plébánia fiatal káplánja, *Halász Gyula*, *Tintnerék* és vejük: *Klein Berci* karolták fel a játékosokat. Pénz is kellett labdára, felszerelésre, ezért gyűjtést szerveztek. Halász káplán kihirdette a vasárnapi misén, hogy a következő vasárnap mise után a "Nagykocsmá" (mai kulturház) előtt a sportegyesület részére gyűjtést szerveznek. Aki teheti, segítse a sportolókat. A jelzett vasárnap megkérte a kántort, hogy a mise végén a magyar himnusz után a pápai himnuszt is énekelje el. Addig a káplán gyorsan levetette a miseruhát, és futott a "Nagykocsmáig", ahol egy asztal mellett helyet foglalt a gyűjtést végző bizottságban. Mire a nép hazafelé indult a templomból, már ott végezte szervező munkáját. Segítője *Klein Berci* tejesarnokos, boltos volt. A katolikus pap és az izraelita kereskedő a legnagyobb egyetértésben dolgoztak. A sporttal kapcsolatos megbeszélések egyszer a boltban, máskor a plébánián, a káplán szobájában voltak.

Klein Berci vásárolta az első felszerelést (zöld-fehér mez, fekete "klott" nadrág.) *Halász Gyula* vette az első kapuhálókat. A cipőket (csukákat) Pésváradon készítették egy cipésszel. A cipők és labdák javítását egy játékos, *Szám Pál* vállalta, mivel ő is cipész volt. Később *Varga Ádám* tanító is bekapcsolódott a sportkör vezetőségének a munkájába. Saját pénzen egy garnitúra mezt vásárolt a csapatnak. (piros-fehér) A fejlődésnek indult sportegyesület pénztárosának *Kiss Miklóst* (Buci) választották meg.

Sportbálokat, szüreti bált, Hársas telepen tekeversenyt rendeztek. A bevétel a sportolóké lett. *Fülöp József* zenekara ellenszolgáltatás nélkül játszott a sportbálokon.

Bocz Ferenc
(1936 -2007)

Kedves Olvasóink! Hajdani Sportolók! Sportbarátok!

Tisztelettel kérjük Önöket, akiknek valamilyen sporttal kapcsolatos irat, fénykép, oklevél stb. van a birtokában, osszák meg velünk, hogy mi is megoszthassuk, a közösség számára megőrizhessük őket!

Pécs igaz mecénása, a komlói szénbányászat megálmodója

Jánosi Engel Adolf

Engel Adolf legjelentősebb történelmi korszakaink (reformkor, forradalom, dualizmus) kiváló embere. Példaképei Széchenyi, Pulszky, Eötvös. Kortársa volt azon pécsi mestereknek, iparosoknak, vállalkozóknak (Angster, Hamerli, Littke, Zsolnay), akik a 19. századi polgári fejlődés megteremtői, előrevívói voltak Pécsen. Tehették, hiszen gondolkodásban, magatartásban, értékrendben, kísérletező kedvben, szakértelemben egyaránt újat hoztak. Termékeik kifogástalan minőségével megállták helyüket a nemzetközi megmérettetésben is. Szirtes Gábor írja: *"Ezen feltörekvő, új értékrendet képviselő, a hazai polgárosodás hajtóerejét jelentő vállalkozó réteg kiemelkedő képviselője volt Engel Adolf. Életútja, a szinte semmiből igen magasra ívelő, küzdelmes pályája a hazai zsidóság ellentmondásokkal kísért, nehézségekkel teli, ám végeredményben, sikeres beilleszkedésének, integrálódásának jellemző példája."* Az Engel ükunoka, Stein Anna erről így vélekedik: *"Érdekes megfigyelni, hogy élete folyamán milyen ösztönyszerűen épült be a magyar társadalomba, mint lelkes hazafi, és mennyire jelentősnek érezte magát a városban, ahol pár évtizede még alig megtúrt személynek számított. Büszke volt arra, hogy Pécs legnagyobb adófizetői közé tartozott. Elképesztő a társadalmi beilleszkedésre való képessége. Élete a nyomorból indult, és a jóléthez vezetett, nagyúrrá vált anélkül, hogy az újjazdagok rossz tulajdonságait felvette volna."*

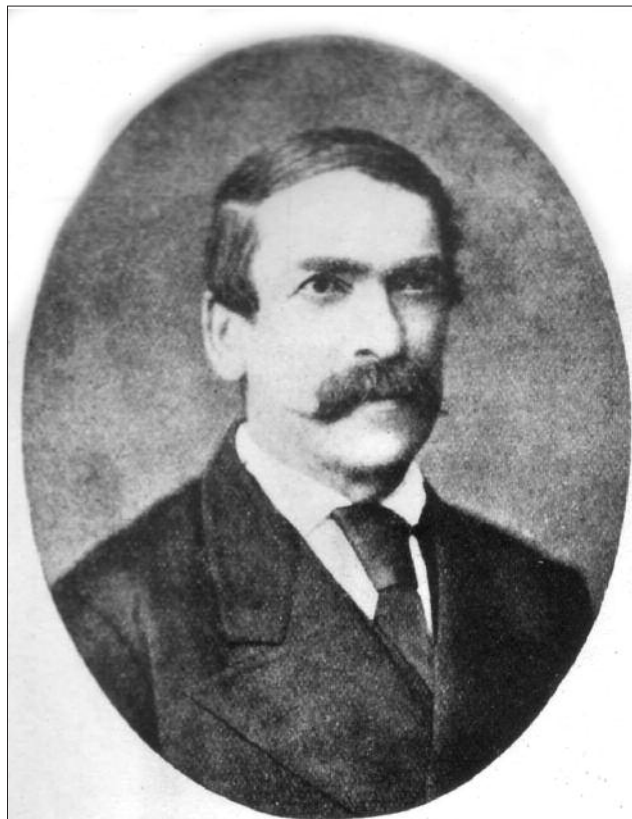
Adolf édesapja Engel Péter. Egyike azon zsidóknak, akiknek pécsi letelepedését a város polgárainak 1692-ben tett, majd 1880-ban megerősített fogadalma akadályozta, miszerint: a város falai közé csak katolikusok telepedhetnek be. II. József türelmi, majd a zsidó nép szabályozásáról szóló 1783. évi rendelete hatályon kívül helyezte a városi szabályrendeleteket, s megengedte, hogy a zsidók keresztény iskolákat látogassanak. Itt tartózkodási, lakhatási engedélyt viszont csak meghatározott időre kaphattak, s annak leteltével távozniuk kellett. A helyi polgárok és a letelepedni szándékozók érvei, ellenérvei csaptak össze az engedélyezési kérelmek kapcsán. A város így érvelt: *"... Csak az imént vívtuk ki rengeteg áldozattal szabad kir. városi kiváltságunkat. A roppant áldozatot bizony nem azért hoztuk, hogy nyomorgó házaló zsidókat honosítsunk meg, [...] hanem igenis uraságokat és jómódú polgárokat, akik díszes házakat építenek maguknak."* /Katona Péter: A pécsi izraelita hitközség története/ Figyelemre méltó gróf Széchenyi Ferenc, korabeli királyi biztos letelepedést támogató, Pécs városához intézett levelének érvelése. *"... ha valaki e városba hurcolkodni akar, csak azokat a tulajdonságait mérlegeljük, melyek egyéniségétől függenek, mint a munkakedv, jóra való szorgalom, jellem, de ne kifogásoljuk azokat a tulajdonságait, melyekről az illető nem tehet, pl. a vallását."* /uo./ Még ő is elutasító választ kapott.

Az általa felsorolt emberi tulajdonságokkal rendelkező, bonyhádi zsidó, majd terménykereskedő, Engel Péter 29

esztendei ideiglenes itt tartózkodás után kapta meg a türelmi státuszt, a valójában véglegesnek tekinthető, fiú utódokra is örökíthető lakhatási engedélyt. Erről az édesapáról így emlékezik fia Adolf, az 1887 decemberében papírra vetett, Életemből című, 28 oldalas írásában: *"1820. február 6-án születtem Pécsen, a már meghalt Simon testvérem 1822-ben. Elhalálozott édesapám, Engel Péter írta ezeket az adatokat abba az imakönyvbe, mely egyetlen apai örökségem. Ő régebben jól szituált ember volt, ám a század eleji francia háborúnak és következményeinek köszönhetően elvesztette majd a teljes vagyonát. A Zrínyi utca 12. szám alatt levő kis házában az ott lakó hívő barátai számára létesített egy parányi imaházat. (A pécsi zsidók első templomaként működött 1825 és 1843 között. - J. J.) [...] A ház a Zrínyi utcában elárvereztetett, azaz apám elvesztette maradék vagyonát is. [...] Kívánsága szerint a bonyhádi temetőben helyezték örök nyugalomra. [...] Halála után ki akartak utasítani bennünket, ám a város vezetésének köszönhetően mégis maradhattunk."*

Aztán tizenegy évesen elkezdődik az árván maradt fiú "felnőtt" élete. Házaló, batyus zsidóként kezdte a kenyérgépezést. Volt a batyuban maga készítette gyújtó, tú, cérna, szentjánoskenyér, ceruza és sok egyéb apróság. Jó időben, rosszüdőben csak járta a várost, a környező falvakat, pusztákat. Az özvegy édesanya szívesen taníttatta volna, ám lehetőségei ezt nem engedték meg. Az iskolából kimaradva nappal dolgozott, éjszaka tanult. A vasárnapokat és ünnepnapokat szerette igazán. A Szepessy püspök alapította könyvtárban, télidőben ilyenkor meleghez is, tudományokhoz is jutott. A francia, héber, német nyelvet itt tanulta nagy-nagy szorgalommal. Tizenhat éves korára már volt egy kis megtakarított pénze (160 Ft). Kereskedett dohánnyal is. Két esztendő múltán Godisán, illetve a Király utca 42-ben használt bútor- és ruhakereskedést nyitott. A kemény munka mellett állandóan bővítette ismereteit, "kereskedelmi tudományokat" tanult. 1844-ben feleségül vette Justus Annát. Jó ideig apósánál laktak. Kénytelen volt alkalmazkodni az idős Justus akaratahoz, elképzeléseihez, s rendkívül szigorú hagyomány-tiszteletéhez, mígnem 1853-ban nagy bátorsággal, elhatározottsággal önállósodott.

A Lyceum utcában vásárolt, felújított házban rendezte be termény-, majd fakereskedését, s indította útjára vállalkozásainak sokaságát, hozzájárulva mindezzel Pécs fejlődéséhez. Minden számításba jöhető fafeleséget beszerzett. Ő árult először Pécsen épületfát, dongafát, furnért. Ez utóbbit Hamburgból és Steiermarkból szerezte be. A 60-as évektől kezdve fő "tevékenysége" lett a birtok- és erdővásárlás. A fűrész- és parkettaüzem megkívánta a folyamatos, a biztos nyersanyagellátást. Páratlan intenzitással dolgoztak. Bel- és külföldre, bányákba, építkezésekre, vasútnak, villamos-talpfának, hadseregnek erődítményekhez egyaránt szállítottak. A hidasi szénbányászati társulat tagjaként Hidason mész-és téglágetetőt,

jánosii Engel Adolf

jánosii Engel Nina

Mohácson só raktárt építtetett, s egyike volt a püspöki bányák /köztük a hetényi, 1871-ben mélyített "Victoria" akna és bányatelek/ bérbevevőinek.

1876-ban saját cégeit "Engel Adolf és Fiai" névre jegyzőkönyvezte. A szaporodó birtoktestek tagjai lettek: Simonfa, Ócsárd, Felsőmindszent, Jánosi, Szopok, ahol mindenütt épített, építtetett, felújított (templomot, paplakot, orgonát, iskolát, béres lakást, Pécssett városrészt). Befektetett a Pécs-Budapest vasútba, területet ajándékozott a városnak vasúti műhelyekhez, megépítette a Bakóca-Felsőmindszent állomást, parkettaüzemet vásárolt Sándor fiának Bécsben. Termékeiket kiállításokon mutatták be, s mindig sikerrel (Bécs, Székesfehérvár, Kecskemét, Eger, Újvidék, Trieszt).

Az 1878-as párizsi világkiállításon parkettás pavilonjukkal elnyerték a "nagy aranyérmét", mellé *Ferenc Józseftől* az "arany érdemkereszt a koronával" kitüntetés. A "gőzfűrés és talajkockagyár" a 90-es évek derekára valóságos nagyüzemmé vált: kazánhelyiségből, gépházból, három fűrészházból, faaprózó műhelyből, szárító és falúgozó helyiségből, lakatos-, asztalos- és kovácsműhelyből állt, saját vasúti iparvágánnyal is rendelkezett. Az 1880-ban vásárolt jánosi birtok művelését is "saját kézbe" vették, s gazdálkodni kezdtek. *Justus Jakab* közigazdász segítette munkájukat. Lucernamagból már az első esztendőben húsz mázsát exportáltak, rackabirkáikról egyedenként 5-6 kilogramm jó minőségű gyapjút nyírtak évente. Az eddigi életút méltó elismerése a *Ferenc Józseftől* kapott nemesi oklevél. Így vall róla: "... soha nem törekedtem nyilvános kitüntetésre. Annál nagyobb meglepéssel közölhetem a tényt, hogy 1886. április 6-án királyi felségünk kegyelméből rangos kitüntetésben részesültem. A magyar nemesi cím viselésének jogát kaptam, melynek részesévé

válnak törvényes utódaim is. Ez az elismerés az idejében még kiegészült a Jánosi előnévhasználatának engedélyezésével is." A nemesi cím további tettekre sarkallta. Tanulmányozta a selyemhernyó tenyésztést, már eperfákat is vásárolt. Jánosi-pusztán mintagazdaságban gondolkodott, s kastélyt építtetett 1900-ban.

Értesülve a komlói szénlelőhelyekről, 72 évesen új vállalkozásba kezdett. Mint oly sokszor életében, megérezte, mi szükséges, mit kell tenni, hol, hogyan. Önéletrajzi írásában nem tehetett még említést az általa 1892-ben kért kutatási engedélyről, annak bebizonyosodásáról, hogy a Somos-dűlőben, ahol már az 1800-as évek első felében is kísérletet tettek a "bányászkodásra", tényleg ott a "kincs", a fekete gyémánt. 1895-ben táróműveléssel vette kezdetét az ipari jellegű szénbányászat Komlón. A róla elnevezett Adolf-tárót követte még kettő, a Glanzer és a Szerencsetáró. A túl alacsony fejtési magasság nem biztosított jövedelmező termelést, holott az 1897-ben átadott Komló - Felsőmindszent vasútvonal lehetővé tette a szén piacra juttatását. A lehetőség kihasználása miatt mélyítették *Jex Simon* bányamérnök javaslatára Komló első, 80 méter mély függőleges aknáját. Újabb és újabb, évekre szóló szénvagyonot biztosító telepeket tártak fel. Ám hol az értékesítési nehézség, hol a kereslet kielégítése okozta a vissza-visszatérő gondokat. 1900-ban a komlói bánya már 150 munkást foglalkoztatott. A versenyképességet csak további korszerűsítéssel biztosíthatták volna. A család nem kívánt saját tőkét kockáztatni. Két lehetőségük adódott: értékesítés vagy tőkeerős tőkéstárs bevonása. Az utóbbi mellett döntöttek. A Magyar Általános Hitelbank háromszoros tőkeerejével megalakult a Dunántúli Kőszénbánya Rt. Két év múltán e tőkéstárs jövedelmezőbbnek látta a bánya eladását. A komlói szénbányászat jogait, bányáit két

és fél millióért eladták a kincstárnak. Így lett állami bánya 1909-ben a komlói.

Az idős Engel a 90-es évek végén egyre több időt töltött Bécsben, majd végleg odaköltözött. A Magyarországon lévő birtokokat, vállalatokat, köztük 1907-ig a komlói bányát is, fiai *Gyula* és *József* irányították.

Érdek és közérdek, saját érvényesülés és a közösség szolgálata összefonódtak Engel Adolf személyében. Édesanyjától örökölt éleslátása, gyakorlatias gondolkodása emberséggel párosult. Zsidó identitását megőrizve hihetetlenül sokat tett szűkebb, tágabb pátriájáért, a környezetében élő, az általa foglalkoztatott emberekért, s természetesen családjáért. Áldozatossága, szociális érzékenysége tiszteletre méltó emberi erényei. Erkölcsében, tetteiben egyaránt követendő személyiség. Fölsorolni is sok, mi mindent tett e téren is. A következőket írja:

"... Üzleti tevékenységem, melyet 1855-ben az első itteni kőszéntárolóval bővítettem, nem akadályozott abban, hogy tegyek valami nyilvános jótettet a közért, tegyek valamit másokért."

1856-ban "közösségre lépve" három pécsi polgárral, kezdeményezte a balokány-ligeti uszoda létesítését. Társai a nehézségeket és a magas építési költségeket tapasztalva visszaléptek a vállalkozástól. Ő meg akarta tartani ígérését, s a kockázat ellenére egyedül kivitelezte az építkezést. A bérleti időszak (15 év) letelte után a teljes létesítményt átadta a városnak. Az 1860-ban megvásárolt Czindery kertben és épületeiben fenntartotta a fürdőt, 1863-ban létrehoz-

ta a már említett gőzfűrészüzemet, később az úszóiskolát, a gyógymedencét, a női gőzfürdőt. A kertet jótékonyági célokra, "nemes szórakozásra", a rosszhírű lokál helyett a Pécsi Dalárda által szervezett közkedvelt kerti ünnepekre a város rendelkezésére bocsátotta. Számtalan építkezést indított útjára, melyeknek kivitelezésében, megvalósulásában fiai segítették. Ő építtette a Széchenyi tér egyik meghatározó épületét a Lóránt (Lówy) palotát, a Rákóczi úti, a Hal téri házat, a "nagy iskola épületét", a majdani reáliskolát, a katonai barakkraktárakat. Többekkel együtt a zsidó hitközség számára megvásárolta a Hertelendy házat és kertet. A hitközség vezetőségi tagjaként (néhány évig elnökeként) a felekezeti béke megteremtésén fáradozva kezdeményező és anyagi támogatást nyújtó szerepe volt a Citrom utcai (1843), majd a Kossuth téri zsinagóga (1896) felépítésében. Tán meglepő, de Engel tagja volt a Katolikus Legényegyletnek is. Hittársai kritizálták is eleget a katolikus egyházat támogató tevékenységéért, miként azért is, hogy házmesterének fiát katolikus papnak taníttatta. Ő így érvelt: *"... ez a legtermészetesebb, hiszen a katolikus egyház a zsidónak leányegyháza, és az anya mindig áldozatkészebb a lányához, mint a leány az anyához."* Alapítója volt a Pécsi Újságnak, az első pécsi óvodának, tagja a helyi Mezőgazdasági Egyesületnek, a Képzőművészetek Országos Egyesületének. Örökös, tiszteletbeli tagja a Pécsi Dalárdának. Dolgozott alapítványokban, gyülekezetekben. A zsidó emancipációért érdemben ténylegeset tevő Eötvös Józsefnek emléktáblát

A felújított Rákóczi úti épület. Ebben a házban élt Engel Adolf fia József és unokája Róbert. 2010-ben Páva Zsolt polgármester avatta fel az emléktáblát az alkalomra érkezett leszármazottak jelenlétében.

A táblán ez áll: "assudio labore - szakadatlan munka Jánosi Engel Adolf 1820 - 1903

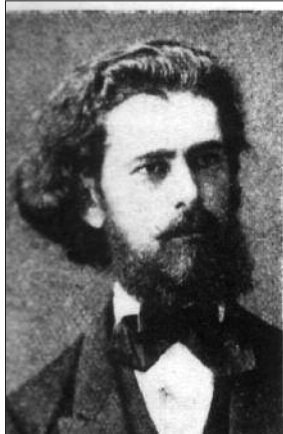
1848-as nemzetőr, a pécsi faipar megteremtője, a komlói bányák alapítója, a nemzetiségek és vallásközöségek békés együttműködésének előmozdítója, Pécs város mecénása emlékére állították Pécs város polgárai és az Engel család nagyvilágban szétszórt tagjai 2010."

állított Karlsbadban. Ami munkásaival való bánásmódját illeti, arról illet is olvashatunk: *"A cégtulajdonosok humánus érzelmére vall még a gyáralapító által kezdeményezett ama intézkedés, hogy a munkások egész téli idő alatt reggel meleg levest és kenyert kapnak a gyár költségén."* Jánosi birtokán is gondolt munkásaira. Ő maga írja: *"Minden egyes családnak külön lakást biztosítottam, és fejadagként a legjobb terméskből, a legjobb földből juttattam nekik. Gyermekük oktatásáról is gondoskodtam. A pusztát Jánositól két km-re fekszik. Az út, különösen a téli időszakban a gyerekek számára rendkívül nehézkes és fárasztó. Építtettem hát a pusztán egy iskolaépületet, mellette egy gyümölcsfaiskolát. [...] alkalmaztam egy tanítót, akit magam fizettem. [...] a szükséges tankönyveket, taneszközöket is biztosítottam. Karácsonykor pedig ajándékban részesültek. Felújítottam a paplakot és a templomot is. Dulánszky őexcellenciája, a püspök úr egy köszönőlevelet is küldött mindezért."* Kegyúri kötelezettségein messze túlmenően "teljesített".

Mindemellett példamutatóan, rendkívüli szigorúsággal, elvárással gondoskodott gyermekeiről, akiknek száma egyre gyarapodott: Lajos, Helén, József, Sándor, Berta, Gyula, Lujza, Mariann, Mór. Önéletírását így kezdte: *"Szeretett gyermekeim! [...] szükségét érzem annak, hogy élettörténetemből gondolatokat, tapasztalatokat, s rövid áttekintést adjak nektek útravalóul. Szeretném bemutatni, mit tettem, hogy saját életem eredményeiből a levonható tanulságokat hasznosítani tudjátok életutatokon."*

Öntudatos, a maga értékeivel tisztában lévő, gyermekeiről, azok jövőjéről gondoskodó édesapa sorai ezek, aki őszintén hiszi: *"Nagyon nehezen megszerzett vagyonomat jól fektettem be. Am a legjobb befektetésem a gyerekeimbe fektetett tőke, a nevelésükre kiadott pénz."* A család felemelkedése lényegében az ő rendkívüli gazdasági, üzleti érzékének, megfontoltságának, ugyanakkor gyors elhatározásainak, merészségének köszönhető. Justus Annával házasságkötésük első éveiben bár "vagyon" már 1800 Ft, szerény körülmények között ám egyetértésben éltek. Az egyelőre keveset példaértékűen, jó szívvel megosztották másokkal. Szegény diákok, orvos- és ügyvédjelöltek rendszeresen helyet kaptak asztaluknál.

Adolf 1848-ban rövid ideig nemzetőrként szolgált. Övéit a feléledő "zsidóüzés" miatt kétszer is menekítenie kellett a városból. Négy felnőtt fiának mindegyike kiváló, alaposan képzett, kereskedő lett, de az élet más területei (irodalom, szakirodalom, zene, építészet, erdészet, mezőgazdaság) iránt is érdeklődést tanúsítottak, sőt szakavatottként művelték is azokat. Ügyelt arra, hogy lányai is szerezzenek bizonyos műveltséget, ám legfőképpen arra, hogy jó családanyák, kiváló háziasszonyok legyenek. Vesztések is érték. Lajos fia tizenkilenc évesen, 1862-ben meghalt, két évvel később elveszítette édesanyját és testvérét, Simont. A történet ellenére erejét, szorgalmát megsokszorozva tette a dolgát. Gondoskodott most már meghalt testvére gyermekeiről is. Fiait óvta a tényleges gyülekezeti, alapítványi tagságtól, ám azok támogatására

József

Sándor

Gyula

Mór

Helén

Berta

Lujza

Marianna

Az Engel házaspár gyermekei

buzdította őket, meg arra, *"legyenek rendkívül hűek az üzlethez"*. Gyakran felhívta figyelmüket arra: *"Szeretném, ha az életmóddal nem hivalkodnátok, mert nem az az igazi úriasság. Az úriasság nem a külsőségekben, hanem a lélekben rejtőzik. Igen, csak az a dicsőre méltó, aki nem feledi el, ki volt, mi volt."*

Önéletírásának utolsó, papírra vetett gondolata: *"Viszszatekintve életemre, Dávid királlyal szólhatok: A kő, melyet az építők leraktak, sarokkővé vált, ez pedig Isten segítségével történt. Szeretem az életet, a haláltól nem félek, kész vagyok az örök bíró elé állni, s számot adni."* A "számadásra" 1903. január 10-én került sor. Jánosi Engel Adolf Bécsnek ugyanabban a kerületében, Döblingben halt meg, ahol nagy példaképe, Széchenyi István önkézevel vetett véget életének. Hamvai az ottani zsidó temetőben nyugszanak..

Gyermekei még a múlt század első felében meghaltak. Édesapjukhoz hasonlóan nagy és felelős gondot fordítottak saját gyermekeik neveltetésére. A történelem viharai (a két világhégés, a holocaust) sokuknak életét elvették, derékba törték. A leszármazottak legtöbbje egyetemi diplomával rendelkező mérnök, közgazdász, szociológus, ügyvéd, történész, könyvtáros, képzőművész. Szétszóródtak a világban, ma egyikük él csak Magyarországon.

Szerencsére van még el nem pusztult, el nem pusztított Engel örökség. Pécs városáé a Balokány (az uszoda ugyan szörnyű állapotban), a Zsinagóga, a Lóránt palota, a Rákóczi úti házon ott a 2010-ben avatott emléktábla. A Tudásközpont őrizheti, gondolhatja a két ükunoka, *Stein Anna* és *Szikla Gábor* által átadott szellemi hagyatékot. Az

egyetem könyvtárának egyik terme *Jánosi Engel Rózsi* nevét viseli. Komlón a múzeumkertben áll a bányászok révén többször megmentett, *Abt Sándor* készítette Engel szobor, van Engel emléksarok a múzeumban, s Engel Adolf utca az Anna-akna (első függőleges akna, amit feleségéről nevezett el) környékén. Állnak még az általuk épített Ó-telep házai és az egykori bányatelepi iskola épülete, valamint lepusztult állapotban, de áll a jobb sorsra érdemes jánosi kastély. Az utóbbi években megjelent a Jánosi Engel Adolf: Életemből című kötet, *Dénes Gizella* Harminc ezüst című regénye (ugyanezen életút olvasmányos, romantikus megközelítése), továbbá *Jánosi Engel Róbert* első világháborús hadinaplója. Még az Engel legendák is arról győzik meg olvasóikat nem volt akárki Engel Adolf!

Sokan gondolják így. Néhány összegző vélemény: *"A szegény sorból, saját erejéből, szorgalmából kiemelkedő, széles látókörű, tanult, művelt emberré váló Jánosi Engel Adolf olyan sajátos vállalkozói típusa a 19. századnak, akinek tevékenységét szaktudása, hozzáértése legitímálta. Korának kihívásait nem kényszerhelyzetként élte meg, hanem lehetőségként. E lehetőségekkel élt tisztességesen, becsületesen, emberségesen, s nemcsak a maga, hanem mások javára is. Egy személyben volt vállalkozó, birtokos, menedzser, mecénás, tekintély, akinek szavára adtak, aki cselekedetei révén érdemben befolyásolni tudta még a döntéshelyeztetel rendelkezőket is."/>*Krisztián Béla/

Miként hittársai, sokszor kerestett menedéket hitében, vallásában. Abban a vallásban, *"... mely elfogadja, hogy az ember a teremtés csúcsa, aki képes dönteni jó és rossz*

Dédunokák és ükunokák voltak Komló vendégei 2004-ben az Engel-emléksarok átadásán, majd a 2009-ben megjelent Életemből című könyv bemutatóján. A leszármazottak egy csoportja 2009-ban Engel Adolf szobránál a komlói múzeum kertjében.

között. Aki törekszik a törvények, szokások betartására, aki morális tökéletességre törekszik. Ez a vallás magába foglalja a családi élet, az apák, a hagyományok tiszteletét, a hűséget, az őszinteséget, elvárja a haladásba vetett hitet, az érte való erőfeszítést, az országhoz való lojalitást, az elhivatottságot, s kiemeltnek tartja, hogy a másik embert ne külső jegyei, hanem értékei, cselekedetei szerint ítéljünk meg, fogadjunk el. Jánosi Engel Adolf zsidó magyar állampolgárként, édesapa-, kereskedő-, iparos-, ipari vállalkozó-, közgazdász-, földbirtokosként, ellenszolgáltatás nélkül végzett közfeladatok vállalójaként, s főként emberként teljesítette vallása követelményeit."/Lerchné Egri Zsuzsanna/

Egyik közgazdász dédunokája, Jánosi Engel Péter is így gondolja: "Dédapám egész életén át fáradhatatlanul és fegyelmelzeten dolgozott. [...] üzleti tevékenységét irányító elvei közül kettőt ragadtam ki. [...] azt, hogy "az idő pénz", továbbá azt, hogy "aki pihen, rozsdásodik" [...] a kis szobrot, a komlói mását nézegetve eltűnődöm, hogy mit gondolhat ő a közben eltelt több mint száz esztendőről. Feltehetően elkeseredhet, ha azt látja, hogy a nagy értékek, [...] a szerencsésen létrehozott vagyon és birtokok hogyan mentek veszendőbe, hogyan váltak áldozatává a háborúnak, a kisajátításoknak és a tolvajlásoknak. Az is elszomoríthatja, hogy az őseitől örökölt zsidó hitet leszármazottai nem mentették át a vegyes házasságok, az átterések, az asszimiláció révén. Szerencsére örökségének legértékesebb része, a család szüntelenül gyarapszik. Minden felfordulás, válság, pusztulás ellenére, ma is négy fiatal szépunoka viseli a családnevet. [...] Kell, hogy ez, tessék Neki!"

Így kell legyen, Stein Anna megfontolandó szavai ellenére is: "Ez az alkotó ős azt üzeni nekünk, ami az orszá-

got gazdagítja, megbecsülendő. Végül is nemcsak a vagyfonosztott és az üldözött a vesztes, de az a nép is, amelyik nem tartja meg magáénak mindazokat, akik őt munkásságukkal gazdagítják."

Jakab Józsefné

Az írás a JPTE "Velünk éltek - velünk élnek" című konferenciáján hangzott el a szerző előadásában, a holocaust 70. évfordulója alkalmából.

A jegyzetekben szereplőkön túl felhasznált irodalom:

Babics András: A komlói köszénbányászat története (1812-1954). MTA Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs, 1958.

Baiersdorf Kristóf: A Jánosi Engel családról I-III. Pécsi Szemle, 2009. nyár, 54-60., 2009. ősz, 56-67., 2009. tél, 72-87.

Kaposi Zoltán: Pécs gazdasági fejlődése 1867-2000. Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara, Pécs, 2006.

Komlói monográfia. Szerk. *Babics András*. Komló város Tanácsa, Komló, 1978.

Krisztián Béla: Száz éve halt meg Jánosi Engel Adolf, a Mecsek komlói szénbányászatának megalapozója. Honismeret, 2003.5.sz. *Szirtes Gábor:* "Magyarország ezen cég által méltón van képviselve...": egy múlt századi sikersztóri. Pécsi Panteon. Portrék a millennium korából. Pannónia Könyvek, Pécs, 1998. 43-54.

Szirtes Gábor: Jánosi Engel Adolf. Zsibárusból lett nagyvállalkozó. Pécsi Szemle, 1998 ősz-tél, 85-90.

Vörös Andrea: Adalékok az Engel Adolf és fiai cégtörténetéhez. In Tanulmányok Pécs Történetéhez 2-3. Szerk.: *Vonyó József*. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 1996. 275-283.

Vörös Andrea: Jánosi Engel Adolf (1820-11903). In Tanulmányok Pécs Történetéhez 5-6. Szerk.: *Font Márta, Vonyó József*. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 1999. 133-138.

Mesélő papírok

A pécsváradi apátság alapítólevele

2015-ben ezer esztendős az az írás, amely településünket is említi. Ez az írásos emlék a pécsváradi apátság alapító levele, melynek eredetije elégett egy tűzvészben, de a fennmaradt másolatok alapján újból kiadták és az uralkodókkal megerősítették a bencések. Gállos Ferenc ennek kutatásával is foglalkozott. Az ő, valamint leánya, és Kárpáti Gábor jóvoltából Gállos Orsolya közzétételével megosztjuk a Múltmentő olvasóival.

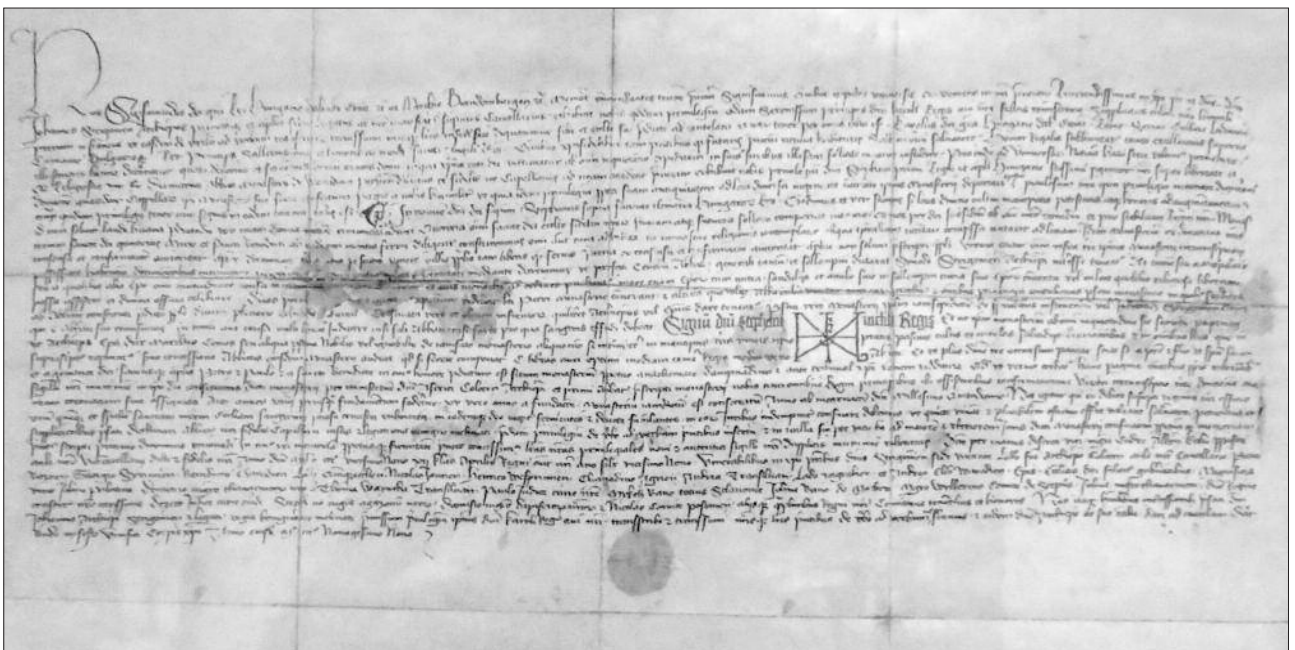
Szent István király pécsváradi alapítólevele

(Krisztus monogram) A fősleges Isten nevében

István isteni kedvező kegyelméből a magyarok királya. Hisszük és jól tudjuk, hogy ha az istentiszteletnek szentelt helyek tehetőségét és tekintélyét növeljük, ez nemcsak emberi dicséretre méltó, de isteni jutalmat is érdemel. Ezért minden jelenlévő s jövőendő istenfélő keresztény tudomására jusson az a szándékunk, hogy mi Isten segítségével, lelkiüdvösségünk előmozdítására s országunk megszilárdítására, a Vashegy lábánál az Istenanya és Szent Benedek tiszteletére monostort építettünk. Minden gondoskodásunk azt hajtotta, hogy a szerzetesi elmélkedő életlehetőség anyagi gondok miatt ne rosszabbodjék, ezért a mi adományunkkal az apostoli szentszék beleegyezésével és megerősítésével megadományoztuk földdel, erdővel, halastóval, szőlővel, falvakkal s népekkel, szabadokkal épp úgy mint szolgálkkal. 200 szabad katonával, akiknek az a feladata, hogy netalántán valahol lázadás keletkezne, fegyveres kézzel a monostor védelmére siessenek, s ha az apát a király látogatására indul, 12 lovas kísérfje. Továbbá

156 lovas szolgálval s más 409 olyan szolgálval, akik lóval és kocsival szolgáljanak, 110 szőlőművessel, 36 aratóval, 12 méhésszel, 20 vasbányással, 50 halással, 10 kováccsal, 6 kádárral, 12 esztergályossal, 9 sütővel, 10 szakáccsal, 3 gölönccserrel, 3 tímárral, 5 poroszlóval, 5 aranyművessel, 8 áccsal, 3 molnárral, 13 juhással, 3 lovással, 3 kanással, 3 vendéglátóval, 3 betegápolóval, 5 harangozóval, 6 fürdőssel, akiket a (fürdő)szobáról szobáknak hívnak. Mindazoknak, katonáknak is, szolgálknak is, meg a többieknek is adtunk 1116 lakó helyet 61 faluban, ezek neve a következő:

1. Fancsal, keletről határa Salsuh és Árok, nyugatról Chumorowozov, északról Ruzij.
2. Hamar, határa keletről Bálványos, délről Árocutja, nyugatról Nagyuthalma, északról a megye (határ).
3. Zomba, határa keletről a nagyárok, délről a Ravaszlyuk, nyugatról Butanozowa, északról a nagyút.
4. Szekszárd, a Nagyhegy alatt(-i része) utódainkkal közösen, földjével, erdejével, szőlőivel, halastavával, nádasával s rétjeivel, kivéve azt a kis ligetet, amelyeknek folytatása a Sz. Benedek-kúria. Ez egyedül ezé.

A Vatikánban őrzött dokumentum, melyből következtetni lehet a monostor alapításának és az eredeti oklevél keletkezésének idejére. A fotót a pécsváradi Fülep Lajos Művelődési Központ munkatársaitól kaptuk. A keretezett másolat hátoldalán: Ezt a másolatot a Magyar Gyógyszerész Kamara készítette a Millennium emlékeztérére a 2000. évben"

5. Ilsán, határa keletről Kenéz, délről Szirma, nyugatról Totis, északról Foznogis.
6. Bátató, határa keletről a Duna, délről Aszófő, nyugatról az út, északról a Füzes.
7. Kölked, határa keletről Clunuz, délről a szilfa, nyugatról Kuchinkereki, északról a kőbálvány.
8. Dályok
9. Kovács(?), határa keletről a Duna, délről az árok, nyugatról a szilfa, északról az árok a Duna vizéig.
10. Velente, határa keletről az árok, délről a Hamuhalom, nyugatról a tölgyfa, északról Sédéő és a tölgyfa.
11. Szajk
12. Szer
13. Babarc
14. Nadika, keletről határa a Séd és szilvafa, délről a szurdok és tölgyfa, nyugatról a völgy.
15. Gyak, keletről határa a haraszt, délről szilfa, nyugatról Gyúid, északról a Séd.
16. Nógrád, keletről határa a Sey és Dobroka- Csabanagyút Mitárséd-ig.
17. Gurumbona, keletről határa Hetésen Buke tölgye, délről szilfa és Nagyvár, nyugatról Körtvélyfa, Ravaszlyuk.
18. Szedlok
19. Nevegy
20. Szilágy
21. Pall
22. Somló, keletről határa a három körtvély és a Seyr, meg a három körtvély és Ravaszlyuk(?)
23. Szántó
24. Mikese
25. Varasd bukozó
26. Kulcsod
27. Hetény
28. Várkony
29. Kövesd, keletről határa az apát szénája, északról a tó, nyugatról a vadvíz és Ágfő a nagyútig
30. Belyíz, keletről határa a Dectetőke árka és az óút, meg hársfa és körtvélyfa, délről is az árok és a nagyút a kőrösön túl és tölgyfa és Seyr, majd ismét tölgyfa és Chedyagyfei, szurkostígyfa és a vadállatok legelője.
31. Zemenye
32. Hird, keletről határa Szozlogya, délről Sédő, nyugatról a nagyút és körtvélyfa, északról hodos.
33. Ormánd
34. Hetény
35. Marton
36. Pereked
37. Berkesd
38. Sólyag
39. Hajmáskér, keletről határa árok és az út, Velprét felé délről Bálványos és Borkútja, és árok, nyugatról Almással árok, északról Kőrös-aszó, árok és Győrútja.
40. Nevegy Kána mellett, fél mérföldnyire a hegyektől Továbbá az apostoli szentszékkal egyetértésben úgy rendelkezünk, hogy mindezek a népek, de a monostor földjén élő minden nép tizedét is neki szánjuk és azt is elrendeljük, hogy ennek a szerzetesháznak az apátja egyedülcsak az esztergomi érsek általános s ünnepélyes zsinatán tartozzék jelen lenni, de felszentelését bármely érsek vagy püspök elvégezheti s a szerzeteseknek is feladhatja az egyház rendelkezést az apátot pedig a püspöki jelvények: a süveg, a szandál, gyűrű megilleti a maga ünnepélyes szereplésén is

otthon, meg a püspökök gyülekezetében is, ezeket a püspöki jelvényeket viselve végezheti egyházi teendőit.

A két királyi kápolnát: t.i. a monostorral összefüggő Sz. Péter-kápolnát és a Fejéregyházit is alája rendeljük plebánosaikkal és minden tartozékaikkal együtt, papjaikat is az apát nevezi ki; a krizmát és a betegek olaját akár az érsektől, akár valamelyik püspöktől kaphatja; a monostor népei felett való lelki gondozást az esztergomi érsekre és az apátra bízuk, világi ügyekben azonban csak egyedül az apát ítélkezhesék a monostor népei felett ki véve a véres büntényeket.

Hetivásárt egy héten kettőt engedélyezünk, az egyik fent, a Sz. Péter (kápolna) mellett vasárnap, az alvégen pedig szerdán, az ezekből befolyó vásárpénz a monostoré legyen, hasonlóképp a sóbányászatból származó jövedelem is, ezeket se az adószedők mohósága, se a hatalmasságok sóvársága ne bántsa, még szabadok dénár (adójának) harmadát is a szerzetes testvérek sarujára engedélyezzük, az erdők jövedelmét is, a sertésvám és nádas jövedelme is csak az apáté legyen, a monostor birtokain levő vizeken malmot vagy halastavat senki se létesíthessen az apát engedélye nélkül, s a birtokain lakó nemesek is, nem nemesek is, ha gonoszságból szembehelyezkednek valamikor is az egyházzal vagy az ő népével, kiűzhetők legyenek ingóságaiikkal, mert amit Istennek adtunk, azt világi emberek számára nem szánjuk és ha az apát parancsára sem távoznak, a királyi hatalom űzze el őket holmijaikkal kérlelhetetlenül, hogy a leplezett gonoszság ne okozhasson a monostornak kárt. A vízvezeték pedig, amelyik a monostor műhelyét körül folyja, ez is a monostor díszítője legyen.

Az oltárokat pedig ezekkel az egyházi ruhákkal látjuk el: 29 kazula, 14 dalmatika, 18 tunika, 60 kappa, 27 oltárterítő, 29 mantile, 4 terítő a székekre, 50 alba, 22 kamizsia, 10 takaróból való függöny és 15 másik, 10 oltárszőnyeg, 9 feszület, 7 plenarium, 5 úti oltár, 4 füstölő, 6 gyertyatartó, 11 kehely, 12 bakcile, 4 korsócska, 3 ezüstszekrényke, 30 stóla és manipulus. Mivel pedig Isten házában főleg a könyvtár könyveiből fakad a monostor tekintélye, legyen 4 db 2 kötetes nocturnale (éjféli imádság könyve), 5 antifonále (himnuszok könyve), 2 lectionarium (szentleckék), 6 misekönyv a 2 evangéliumokkal, 4 psalterium (zoltárok), 5 graduale (lépcsőima), 2 szerzetesi szabályzat, 2 keresztelőkönyv, 2 glossarium (magyarázatok), 1 kötet Omelius: Quadra-gintáiból, (=40 homília = prédikáció).

120 ló, 84 tehén, 1464 juh, 137 disznó, 42 kecske.

Ezen kívül Domszló herceg is gazdagította a monostort a következőkkel: ezüsttábla Sz. Benedek oltára előtt, ezüst útioltár, a Mindenszentek-egyház oltára elé temették illő tisztelettel. De aztán később átvitték a monostorba mindenki csodálatára, mert bár – hosszabb idő múlhatott el temetése óta – a sírja tele volt a csontok körül finom olajjal s ennek mennyisége lehetett 50-60 sextarius. Újra eltemették a monostor szentkereszt oltára elé.

Az ő adományai a monostor részére: Márók, ennek határa keletről árok és körtvélyfa és Kőbálvány, délről Szilosaszó a Kölkök sziget, Ikertölgyfa s Aszófő, nyugatról Dorut, északról erdeje, Fegyvernek, s északról végződik a Tiszától Feledseyn-ra vivő út egészen Bekeseréjig, a Zelen-árok

részéről keletről a Romidy-aszó-út, Tarjánsteg-kútjától Aba király Kizen jének részétől Itme és Kerektőfő, délről Szeretehalma és Szakálos faluban a Hozrehatárban a Tisza partján Füzesztó.

A boldog emlékezetű László király adományai 200 háznép 5 helységben Begey, amely keletről kezdődik a bászágban és halom a Rosud-árok felő, eztán két út közt a határ, délről Rofuval végződik és szárhalom, aztán az árokhatár felett nyugatról halom és árok, aztán az árok Begey-ig megy, észak felől Begey-vel végződik egészen a keletre fekvő Zsámárig.

Zsámár, keletről Rékástó, a Ponzubul folyó határolja, délről árok és Ponyit felől Nyugatról árok és Beyr, északról pedig Kéthalom határolja

Bócsa, keletről a kalauzút határolja és Csószhuta, délről árok, nyugatról Szekeres felől a tóhely, ez az út határa, északról Aszó Dráva, keletről Apatin és Edelény-foka, délről a Sásostó és a két út közt Radatorla és Nyáragy és Feceres.

Radatorla, Kémes felől, nyugatról a nagyút, északról Meklér, Szurmány anya hídja és Radó hídján túl Apatinig.

Medvés, ennek határai: Apátközhídja, aztán a Holttón túl Kapornya-halastó, amely körülveszi az egész birtokot s visszatér a Holttóhoz.

Ezenkívül két vásárjogot is adott a monostornak: a Holttói királyi vásári jogot esütörtökön egészen és a Száva melletti szombati vásár (jövedelmet, hogy ebből a jövedelemből szerezzék he az istentisztelethez szükséges viasz- (gyertya)-világítást s a tömjént az oltárok tömjé nezésére!

Ezeket az egykori Álmos herceg fia, II. Béla király adományozta a monostornak, aki mikor üldözés alatt volt, s testi nyomorúság érte és a monostor apátja, szerzetesei s népei illő tisztelettel fogadták be a menekültet s hosszú

időn át táplálták, ruházták őt is, övéit is minden szükségessel ellátva. Két évvel később, hogy elhagyta a monostort, hálából a jóltartásért s lelke üdvösségére, megígérte, hogy nem lesz hálátlan, ha örökölt jogaiba jut, s amikor tényleg atyjának utódaiként a királyi jogart elnyerte, megemlékezve ítéletéről a monostornak adományozta a Tolnai vásár (jövedelmet), amely eddig a királyi orvost illette, a szerzetesek lábbelijeire és három általa pénzen vásárolt szőlőt 3 háznéppel együtt.

(A DICSŐ ISTVÁN KIRÁLY ÚR JELE)

És hogy a monostort minden nyugtalanítás elkerülje, megparancsoljuk, hogy se érsek, se püspök, herceg, őgróf, ispán, se semmiféle nemes vagy nemnemes a jövőben se merje beleártani magát a monostor birtokaiba, beleértve a földeket, szántókat, szőlőket, vízpartokat, réteket, legelőket, füzeseket, tizedeket, azaz mindazt, ami ebben az oklevélben bennefoglaltatik, az apát engedélye nélkül. S ha valaki mégis megtenné, száz font tiszta arany legyen a büntetése, ennek a fele a királyi kincstáré, fele az apáté legyen. És hogy még az isteni haragtól is féljen, tudja meg, hogy az Atya, a Fiú és a Szentlélek, a Szűzanya, Péter és Pál apostolok és Sz. Benedek – akinek tiszteletére épült ez a monostor – örök átka sújtsa és számadással fog tartozni Isten ítélőszéke előtt.

S hogy ezt mindenki magáévá tegye, ezt az oklevelet saját kezünkkel megerősítve pecsétünk erejével is megerősítjük, Asztrik kalocsai érsek, e monostor első apátjának hivatala által összes előkelőink jelenlétében. Mivel pedig ezen adományunk megfogalmazása még koronázásunk előtt történt, tizennégy évvel ezelőtt, mielőtt még alapját leraktuk s csak tizenöt év múlva történt felszentelése az Úr megtestesülésének 1015. esztendejében.

Hosszúhetény településformája (XIX. sz. vége, XX. sz. eleje)

Szilvási Zoltánné a könyvtárunkban talált Hosszúheténnyel kapcsolatos érdekességeket olvasóink számára, melyből előző számunkban már közöltünk néhány adatot. Egy 1940-ben kiadott *A Pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Filozófiai Fakultásának díszszertációjából származó írás Pálfi Mária Hosszúhetény településföldrajza c. munkája.*

Kérjük olvasóinkat, ha hasonló "mesélő papírokra" bukkannak, osszák meg velünk!

Hosszúhetény a "kétsoros" úti falvakhoz hasonlóan települt. Ennek ellenére nem úti falu, mert a völgy patakja meghatározó szerepet vitt az elhelyezkedésben. A patak mindkét oldalán, a dombok tövében elhelyezkedett keleti és nyugati sor a népesség számának növekedésével minden irányban kibővült. Így lett a falu "két párvonalas" utca elrendezésű. Az utcára tengelyükkel merőleges épületek a keskeny telek északi mesgyéjén helyezkedtek el, hogy így a ház déli megvilágítást kapjon. A másik ok a gazdasági udvarral való kocsiközlekedés zavartalan lebonyolítása volt. Kevés az utca hosszában épült ház, ezek is csak a városi divathatás alatt fordulnak elő. Az építőanyagok

szerint sártöméses, vályogtégla és törtkőfalú házak épültek. Sár és vályogházak csak a legrégebb épületek között találhatók. Jelenleg /1940/ már a szűkösebb anyagi körülmények között élő építkezők is csak pótanyagként, a falak felső és középső részeinek építése alkalmával használják a vályogot. A fő építési anyag a kő és a téglá, kötőanyag a mészhabarc. Az épületköveket saját bányája, a téglát pedig részben a helyi két téglagyár, részben a pécsváradai téglagyarak szolgáltatják.

Az újonnan épült házak fedőanyaga a cserép, ritkábban a cementpala és a szalma. A tetőfedő cserepek nagy részét is helyben állítják elő, az un. kampós cserepeket, amiből eladásra nem jut. A lakóházak belseje a régebbi épületeknél nem a legkedvezőbb benyomást keltik. Általában földesek, különösen a hátsó szobák és a konyhák sötétek, levegőtlenek. A régi épületek konyháiban leginkább szabad tűzhely van. Ennek megfelelően a konyhaajtó kettősosztatú. A felső állandóan nyitva tartható a terjengő füst kivezetése céljából. Az ilyen un. füstökonyha esetében mindkét szoba ajtaja a tornácról nyílik, a padlásfeljáró a konyhából vezet sokszor egyszerű lajtorja segítségével a padlásra.

Az egyházközségért dolgoztak

Kis Radó János egyházközségi vezetőségi tag összegyűjtötte mindazok nevét, akik a XX. században tisztviselőként segítették az egyházközség munkáját. Szentmise keretében valamennyi képviselő nevének felolvasása közben a jelenlegi képviselőtestületi tagok és az elhunytak rokonai egy-egy méccsét gyűjtöttek emlékükre. Munkájuk megbecsüléseként mi is közzétesszük nevüket. Zárójelben születési helyük, születésük és haláluk évszáma szerepel, valamint egykori lakhelyük.

A legnagyobb igyekezet ellenére is elképzelhető, hogy nem teljes a névsor. Kérjük olvasóinkat, ha ezzel kapcsolatban bármilyen információval rendelkeznek, keressék meg Kis Radó Jánost vagy a Múltmentő szerkesztőit!

Arnold János (Hh., 1901-1972), Fő u. 149.
 Arnold Fülöp (Hh., 1931-1995), Máltető u. 3.
 Ács Sándor (Hh., 1900-1970), Iskola utca 94.
 Bandl György (Budapest, 1911-1989), Iskola u. 96.
 Bánkúti Istvánné (Haluska Erzsébet, Nyíregyháza, 1926-1997), Fő u. 88.
 Bocz Árpád (Hh., 1928-2006), Iskola u.35.
 Bocz István (Hh., 1907-1984), Iskola u. 17.
 Bózsza Sándor "Csűr" (Hh., 1912-1999) Ormándi u. 20.
 Cseke György (Hh., 1926-2007), Kossuth Lajos u. 25.
 Cseke József "Hosszúcseke" (Hh., 1926-2003), Petőfi u. 17.
 Elter Antal (Hh., 1923-2005), Fő u. 37.
 Gáspár Jenő (1929-1998), Iskola u. 55. (sekrestyés és harangozó is volt)
 Gergely György (Hh., 1902 -1970), Fő u. 44.
 Gunszt János (Hh., 1926-1994), Petőfi u.30.

Horváth Ernő (1930-2014), Iskola u. 102. (kántor volt)
 Kincse János (1933-2003), Berki Fülöp u. 6.
 id. Kis Radó József "Kis Varga" (Hh., 1874-1960), Fő u. 92.
 Kiss János (Hh., 1901-1945), Kossuth u. 104.
 Kiss Miklós (Hh., 1912-1990), Kossuth u. 24.
 Kis Tóth József (Hh., 1924 -1991), Ormándi u. 10.
 Klézli János (Hh., 1906-1972), Kossuth u. 2.
 Kósa György (*nem sikerült adatot találni*) Felszabadulás u.1.
 Lovas Györgyné (Tóth Rozália, Hh., 1920-2004), Moroló u. 17.
 Marton Jánosné (Spolárics Anna, Hh., 1924-2008), Fő utca 24.
 Miklós Imre (Nagymácsid, 1923-2001), Széchenyi u. 65.
 Nuzskern Ferenc Józsefné (Varga Anna, Hh., 1927-1983), Petőfi u. 28.
 Papp János (Hh., 1930-1996), Fő u. 23.
 Radó András "Berger Bandi" (Hh., 1920-1993), Fő u. 161.
 Radó János (Hh., 1901-1966), Iskola u. 82.
 id. Radó József (Hh., 1897-1965), Petőfi u. 35.
 Sebők János (Hh., 1928-2007), Ormándi u. 22.
 Schätl Antal (Hh., 1923-1998), Iskola u. 41.
 Szabó János (Hh., 1925-2004), Kossuth Lajos u. 19.
 id. Szabó Sándor Pál (Hh., 1902-1974), Fő u. 34.
 Szabó Sándor "Pálaci" (Hh., 1922-2008), Fő u. 34.
 Szabó Sándor (Hh., 1921-1996), Iskola u. 17.
 Tóth István "Regyes Pista" (Hh., 1912-1995), Kossuth u. 18. (sekrestyés és harangozó volt)
 Varga Dezső (Hh., 1919-2009), Fő u. 95. (28 évig volt az egyházközség pénztárosa)
 Végh János (Hh., 1917-1992), Fő u. 121.
 Wágner János (Fazekasboda, 1932-1996), Verseny u. 14.
 Werb György (Lovászhetyén, 1916-1995), Hegyalja u. 14.

Első áldozási csoportkép Pecz Árpád plébánossal. Tőle balra Garay Gyula tanító. Pelcz Árpád 1920 és 1940 között szolgált, Garay Gyula 1913-1937-ig tanítóskodott Hetényben. A képen látható fiatal káplán valószínű Halász Gyula, aki öt évig segítette a falu hitéletét.

EGYESÜLETÜNK ÉLETÉBŐL 2014.

A 2014-es báli szezonban néptáncosaink két bál megnyitására is közreműködtek. A Sváb bál kezdetén *Heil Helmut: Szűri táncok* c. összeállítását adták elő, a Magyar bálban a fiatalok hetényi táncokkal nyitották meg a táncmulatságot.

Januárban mejelent egyesületünk Múltmentő c. kiadványának 7. száma, melyet szokás szerint az egyesület tagjai minden házhoz eljuttattak.

Március 21-én 18 órakor tartottuk a évi rendes közgyűlésünket, melyen kibővítettük, újjáválasztottuk az elnökségét, elfogadtuk az előző évről szóló beszámolót, a közhasznúsági jelentést és a 2014-es költségvetést. Az elnökség tagjai két éves megbízatással: *Bertalan Éva, Keserű Árpád, Molnár János, Poór Gabriella, Radó Tihamér, Varga Antalné*. Elnök: *Papp János*. Döntött a közgyűlés arról is, hogy pályázat benyújtásával és előfinanszírozással kiadóként segíti *Császár Levente* Hetényhez kötődő mesekönyvének kiadását.

A Néptáncal a Gyermekekért Alapítvány, a Szivárvány Gyermekház és a Pöndöly Néptánc és Hagyományörző Egyesület április 5-én második alkalommal rendezte meg a Baranyai Szólótáncfesztivált Pécsen. Gyermek, ifjúsági és felnőtt kategóriában indulhattak a résztvevők, településünk mindhárom kategóriában érintett volt. Nem csak versenyző táncosaink révén, hanem úgy is, hogy a versenyprogramban többen választottak hosszúhetényi táncokat. Az esti díjkiosztó gálán aztán újra felcsendültek a hetényi dallamok. *Füzi Gyula* éneke után, zenekarunk kíséretével három idősebb pár táncolt együtt a színpadon – a versenyben hetényi programokat bemutató – díjazott versenyzőkkel. Gyerek kategóriában *Kruzsely Gina, Kruzsely Pálma és Bartalovics Zoltán* Baranya kiváló gyermek táncosa díjban részesült. Ifjúsági korosztályban Baranya kiváló ifjú táncosa díjat kapott *Katona Bálint*, aki az Erkel Ferenc Alapfokú Művészeti Iskola színeiben indult a komlói *Pohli Annával*. Felnőtt kategóriában *Katonáné Gunszt Andrea Horváth Csabával, Kruzsely Cecília, Schätl Zsolttal* valamint *Varga Dóra Zugfil Richárdal* mutatott be hetényi táncokat. Az első két páros produkcióját a zsűri Baranya kiváló táncosa díjjal jutalmazta.

Május 1-jén Nagypallban szerepelt a Népi Együttesünk egy emléktábla avató ünnepségen.

Megalakulása óta tagjai vagyunk a Déli Kapu Folklórszövetségnek. Május

31-én a szövetség a Tudásközpontban tartotta éves közgyűlését, majd a szövetség gondozásában megjelent könyv bemutatójára került sor. A kiadvány feldolgozza a pécsi KISZÖV Táncegyüttes, a második részben pedig a tagegyüttesek – köztük a hosszúhetényi – történetét.

Bencze Józsefektől az egyesület és a Tájház egy-egy nagy ruhásszekrényt kapott adományként. Köszönjük ezúton is a bútorokat, amelyeket népviselet ill. eszköztárolásra tudunk használni.

A pünkösdi hétvégén két fellépésük is volt a gyerektáncosoknak. Szombaton a Zsolnay Negyedben táncoltak a pünkösdi fesztiválon, ahol közel 150 gyermek közös Galga menti pünkösödölő koreográfiával köszöntötte az ünnepet. A mi gyermekeink önállóan is felléptek hetényi hagyományokat feldolgozó koreográfiákkal.

Ugyanezen a napon délelőtt az együttes zenekarának utánpótlás zenészei, a Somkerék zenekar *Keserű Árpád és Kruzsely László* vezetésével a Zsolnay főterén zenélt, majd *Katonáné Gunszt Andrea* segítségével, táncban táncoltatták meg a jelenlévő kicsiket és nagyokat.

Pünkösdi vasárnap a Déli Kapu Folklórszövetség szervezésében a Folk a POSZT-on c. rendezvényén a sétatéren táncoltak a II. Baranyai Szólótáncverseny díjazott táncosai, köztük a mieink. A műsor második felében az idősebb gyerektáncosok mutatkoztak be.

A felnőtt táncosok június 20-án az ormánsági Adorjásra kaptak meghívást. Az ottani kulturális műsort a Nemzeti Művelődési Intézet Baranyai Irodája szervezte a falunak.

A Muharay Népművészeti Szövetség június 21-én Turán rendezte második hagyományörző találkozóját. Együttünk 8 fő képviselte az országos találkozón, ahol *Poór Gabriella* a tájházunkról, *Radó Tihamér* a népviseletünkről tartott ismertetőt. Bemutakozásunkat egy kis hetényi rezes muzsikával tettük még hangulatosabbá.

A Moroloi Néptáncsoport meghívására június 26. és 29. között olasz testvér falunkban vendégszerepelt Népi Együttesünk. A két esti fellépésen kívül a környék nevezetességeivel ismerkedhettek meg a táncosok, hazaútban római városnézés szerepelt a programban.

Július 28-án gyereksportunk Kapolcon szerepelt. Az ország legnagyobb művészeti fesztiválján a kapuvári ifjúsági táncosokkal a Muharay-udvar házigazdái voltak. Rengeteg érdeklődő

TAGSÁGUNK

Agrinás Zsuzsa
Balogh Hanna
Bertalan Éva
Bocz Orsolya
Budai Réka
Csák Beatrix
Csák József
Csák Józsefné
Csörnyei László
Dallos Jánosné
Dallos László
Dallos Veronika
Erdei Benedek
Ferencz Tamás
Füzi Gyula
Gyórfy Attila
Herbert Anna
Hollósi Béla
Jakab Józsefné
Keserű Árpád
Keserűné Márton Éva
Konrad Balázs
Kruzsely Cecília
Kruzsely Gina
Kruzsely László
Kruzsely Lászlóné
Kruzsely Pálma
Lajos Liliána
László Emese
Lázár István
Lázárné Szabó Emese
Magyar Zsolt
Márton Istvánné
Miklós András
Molnár János
Mühl Bertalan
Nagy Péter
Nagy Sándorné
Papp Ildikó
Papp János
Pappné Pintér Ilona
Poór Gabriella
Poór János
Poór Jánosné
Puxler Dénes
Radó Kata
Radó Tihamér
Schätl Zsolt
Spáth Róbert
Spéth Ferenc
Varga Antalné
Varga Dóra
Zak Andrea
Zugfil Richárd
Zugfil Rolf

Doberdói csoportkép az olaszországi vendégszereplés alkalmával. A Júliai-Alpokon átkelve látogatást tettünk, és koszorút helyeztünk el a Magyar Kápolnánál. A Visintini falucska kápolnáját a magyar katonák építették az I. világháborúban. Hosszú hányattatás után a felújították az épületet, melyet 2009-ben Sólyom László köztársasági elnök avatott fel.

láthatta a hetényi ifjú táncosokat, akik az egész napos fárasztó program ellenére dícséretesen helyt álltak, akár felvonulásról, népviselet bemutatóról, tánc-házról vagy fellépésről szolt a program. A táncosokat *Katonáné Gunszt Andrea*, a gyerekeket kísérő Somkerék zenekart *Keserű Árpád* vezette.

Augusztus 24-én a Népviselet Napján a kozármislenyi Józsa Gergely Néptáncgyűttest láttuk vendégül. A Daloskőr tavaszi szereplését viszonzva a vasárnap délutáni műsorban a hetényi dalosok is bemutatkoztak. A vendégeken kívül a Gyerektáncsoport, a Daloskőr, és Népi Együttesünk adott élvezetes folklórműsort. A műsor előtt gobelin kiállítás és szentmise tette teljessé az ünnepet. A kiállítást egyesületünk az Idősek Klubjával közösen rendezte, és *Szarka Edit* a Begaszentgyörgyi Művelődési Központ igazgatója nyitotta meg.

A megnyitó után a résztvevők – köztük örvendetesen sok népviseletbe öltözött –, a templomba vonultak, ahol *Puxler Márton* tartott ünnepi liturgiát, meleg szavakkal méltatva a helyi hagyományok tudatos őrzőit.

Szeptember 6-án Kozármislenyben vendégszerepelt az együttes, ahol a várossá avatás 10 éves évfordulója alkalmából tartottak nagyszabású ünnepet.

Október 18-án a Zengővárkonyi Hagyományörző Egyesület meghívására Lukács-napi rendezvényükön léptünk fel, másnap a Pécsváradi Leányvásár keretében szerepeltünk. A felvonulás és két fellépés mellett bekapcsolódtunk a népviseletbemutató programjába is, melynek zsűrijébe *Radó Tihamért*, együttesünk táncosát is felkérték.

November 8-án a Nemzeti Művelődési Intézet felkérésére a Baranyai Kapunyitogató programjának részeként Ligeten szerepelt együttesünk.

A Muharay Szövetség november 15-én Bagon, 29-én Szekszárdon tartott továbbképzést hagyományörző csoportok számára. Mindkettőn képviseltettük együttesünket.

Gyermektáncsoportunk abban a megtiszteltetésben részesült, hogy meghívták a Hóbagoly Meseesztiválra, Pécsre, a Zsolnay Kulturális Negyedbe. A december 5-6-án megrendezett fesztiválon kis táncosaink Gunszt Andrea vezetésével a téli ünnepkör szokásait mutatták be, bevonva a rendezvényre látogató gyerekeket is a programba. A műsorról tévéfelvétel készült, valamint a műsor szerkesztő-riportere beszélgetett gyerektáncosainkkal a hagyományörzésről, annak fontosságáról. A felvételt és a riportokat a Pécsi Városi Televízió Pan-

non Krónika adásaiban többször is látható volt.

Decemberben megjelent együttesünk kiadásában *Császár Levente: A bölcs remete* c. meséskönyve, melyet pályázati forrással saját erőből és a szerző kölcsönéből finanszíroztunk. A mesekönyvből a könyvtár, az óvoda, és a leendő elsősök részesülhetnek majd, szerzői példányok egy részét pedig az önkormányzat kapja reprezentációs célokra.

Az év zárásaként egyesületünk felvállalta, hogy megrendezi a Szilveszteri bált. A jó hangulatú táncmulatsággal közel kétszáz résztvevőnek biztosítottunk kulturált vidám táncos óévbúcsúztatót.

Egy százalék

Ezúton is köszönjük támogatóink segítségét, akik jövedelemadójuk egy százalékáról egyesületünk javára rendelkeztek! Az ő jóvoltukból – az adóbevallásban felajánlott 1%-okból – 2014-ben **108.366** forintot utalt át számunkra az adóhatóság. Az összeget a mesekönyv előfinanszírozására fordítottuk és a Népviselet napi rendezvényünk kiadásainak egy részét fedeztük belőle.

A kép a Pécsvárad - Hosszúhetény mérkőzés előtt a pécsváradi sportpályán készült 1956 nyarán. Tud valaki mesélni róla? Álló sor: Tamás József, Lovig János, Jáhn János, Keibl György, Sáska István, Molnár László, Bérces Ferenc intéző, elnök. Elöl: Hohn József, Jámbor Lajos, Tóth János, Bérces György, Cseke István, a labdával Fuchs János.

Csapatkép a 60-as évek végéről. Hol játszottak? Felismeri a labdarúgó csapat tagjait? Írjon nekünk róla!